

Оболеньська С. А.,

здобувач кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРО ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню категорії «правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками». Вона сконструйована внаслідок аналізу таких понять, як біопаливо й біомаса, виробництво біопалива, сільськогосподарський товаровиробник, правове регулювання.

Ключові слова: біопаливо, біомаса, виробництво біопалива, сільськогосподарський товаровиробник, правове регулювання.

Постановка проблеми. Використання альтернативних видів палива, до яких належить і біопаливо, стало потребою сьогодення. Сільське господарство України має значний виробничий потенціал для продукування біомаси як рослинницького, так і тваринницького походження, з якої надалі виготовляється біопаливо. Вивчення питань правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, характеристика його складників має важливе теоретичне значення. Адже здійснення такого дослідження надасть поштовх для розробки у теорії аграрного права низки інших питань біоенергетичного виробництва суб'єктами сільськогосподарської діяльності. У практичному ж аспекті результати дослідження можуть стати у нагоді при вдосконаленні вітчизняного законодавства щодо виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Окремі аспекти правового забезпечення виробництва біопалива, біоенергетичного виробництва вже характеризувалися в юридичній науці [1; 2; 3; 4]. Проте поняття правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками поки що окремо не розглядалося. Викладене вказує на новизну та актуальність теми запропонованої наукової статті.

Мета статті – розроблення категорії «правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками».

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах основного викладу відмітимо, що в найбільш загальному розумінні біопаливо – це паливо, яке отримують з біологічної сировини [5, с. 171]. Це альтернативний традиційним вид палива, що виробляється з нетрадиційного джерела енергії (біомаси) та різних видів енергетичної сировини [2, с. 63].

Загалом розрізняють такі види біопалива, як (1) тверде біопаливо (дрова, торф, тирса, тріска, соломка, гранули та брикети, вироблені з біомаси, деревне вугілля та вуглиста речовина); (2) рідке паливо з біомаси (біопаливо дизельне, біоетанол, біобутанол, чиста олія та інші синтетичні палива, виготовлені з біомаси); (3) газоподібне (біогаз) [6, с. 82]. Для виробництва кожного з названих видів біопалива використовується власна сільськогосподарська сировина: для продукування біоетанолу – зернові та цукрові культури (кукурудза, тритикале, пшени-

ця, сорго, просо, цукровий буряк), біодизелю – олійні культури (соняшник, ріпак), твердого палива – енергетичні культури та відходи і залишки рослинництва (мускантус, верба, тополя, стебла і лузга соняшника), біогазу – відходи рослинництва і тваринництва [7, с. 355].

Законодавство України містить нормативне визначення поняття біопалива. Так, абз. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р. № 1391-XIV [8] визначено, що біологічні види палива (біопаливо) – тверде, рідке та газове паливо, виготовлене з біологічно відновлювальної сировини (біомаси), яке може використовуватися як паливо або компонент інших видів палива. У свою чергу, біомаса – це невикопна біологічно відновлювана речовина органічного походження, здатна до біологічного розкладу, у вигляді продуктів, відходів та залишків лісового та сільського господарства (рослинництва і тваринництва), рибного господарства і технологічно пов'язаних із ними галузей промисловості, а також складник промислових або побутових відходів, здатний до біологічного розкладу (абз. 9 ч. 1 ст. 1 названого Закону [8]).

Яким чином слід розуміти словосполучення «виробництво біопалива»? Так, згідно з п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 22 липня 2014 р. № 1602-VII [9] виробництвом визнається діяльність, пов'язана з виробництвом об'єктів санітарних заходів, у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво, підготовка, змішування та пов'язані з цим процедури, обробка, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану об'єкта.

У науковій літературі поняття «виробництво» констатується як процес отримання продукції (надання послуг), який здійснюється на основі організаційно-технічної взаємодії природних факторів, робочої сили, предметів і засобів праці [10, с. 52]. Одним із видів виробництва є сільськогосподарське виробництво, тобто безперервно відновлювальний процес створення матеріальних благ рослинного і тваринного походження [11, с. 218].

Вчені-юристи також висловлювалися щодо сільськогосподарського виробництва. Так, В.М. Єрмоленком воно визначається як зумовлена суспільними потребами і суспільним поділом праці активність сільськогосподарських товаровиробників, що забезпечується використанням відповідного ресурсного потенціалу та виявляється у діях із виробництва сирової продукції рослинництва і тваринництва, її первісної переробки, реалізації та виробничого споживання, які здійснюються у специфічних умовах, що визначаються сукупністю природних, технологічних, соціально-економічних та юридичних факторів [12, с. 125].

Законодавчо категорія «сільськогосподарське виробництво» закріплена у абз. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III [13], де вона ототожнюється із поняттям сільського господарства та визнача-

ється як вид господарської діяльності з виробництва продукції, яка пов'язана з біологічними процесами її вирощування, призначеної для споживання в сирому і переробленому вигляді та для використання на нехарчові цілі.

У свою чергу, сільськогосподарське виробництво є складником більш широкої категорії «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських товаровиробників. Для нашого дослідження доцільним є використання саме останнього терміна, адже у виробничо-господарській діяльності, що відображає специфіку аграрного господарювання, акцентується увага на його виробничому аспекті, що є цілком логічним і для відносин виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. Звідси виробництво біопалива слід вважати різновидом виробничо-господарської діяльності щодо вироблення біологічно відновлювальної сировини (біомаси) для виготовлення твердого, рідкого та газового палива.

Конструкцію «правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками» не можна охарактеризувати без розгляду суб'єктного складу відповідних суспільних відносин.

Нормативне визначення розглядуваної категорії наведено у абз. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III [13], згідно з яким сільськогосподарський товаровиробник – це фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власно виробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією. Звідси поняття «сільськогосподарський товаровиробник» є найширшим, включає до свого складу як осіб юридичних, так і фізичних, що займаються сільськогосподарською діяльністю. Більше того, в аграрно-правовій літературі стверджується, що статус сільськогосподарського товаровиробника є проявом спеціальної правоздатності суб'єктів аграрних правовідносин [14, с. 34].

Визначальне місце у числі сільськогосподарських товаровиробників належить саме юридичним особам, тобто сільськогосподарським підприємствам. Так, М.Ю. Покальчук таким підприємством пропонує вважати юридичну особу, яка самостійно, ініціативно, систематично, на власний ризик здійснює виробничу, інші види господарської діяльності і в якій валовий дохід, отриманий від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, в тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75% загальної суми валового доходу [15, с. 177]. Отже, як вбачається, сільськогосподарське підприємство характеризує особливий предмет його діяльності (виробництво сільськогосподарської продукції, її переробка та реалізація), а також обсяг такої діяльності, що вимірюється виручкою від реалізації сільськогосподарської продукції.

Законодавчо категорія «сільськогосподарське підприємство» визначена у абз. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років» від 18 січня 2001 р. № 2238-III [13] як юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 50% загальної суми виручки.

Серед сільськогосподарських підприємств виокремлюються юридичні особи різних організаційно-правових форм,

зокрема фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, приватні, державні та комунальні підприємства, сільськогосподарські господарські товариства, аграрні холдингові компанії та ін., що можуть займатися виробництвом біопалива. Для правового статусу всіх цих видів сільськогосподарських підприємств характерні такі особливості, викладені в аграрно-правовій літературі, як (а) наявність сільськогосподарських підприємств із загальною та спеціальною правосуб'єктністю, (б) предмет діяльності – виробництво сільськогосподарської продукції, (в) залежність діяльності від природно-кліматичних умов і сезонність (тривалість) сільськогосподарського виробництва, (г) основний засіб виробництва – земля та інші природні ресурси, (д) завдання: забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення матеріальних, духовних та інших соціальних потреб членів (учасників) сільськогосподарських підприємств (крім державних і комунальних); (е) участь сільськогосподарських підприємств у створенні, оновленні, підтриманні, розвитку, функціонуванні соціальної сфери сільських територій [16, с. 27].

Також до числа сільськогосподарських товаровиробників належать і фізичні особи. Серед них слід назвати приватних підприємців, тобто таких фізичних осіб, що пройшли державну реєстрацію відповідно до приписів Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. № 755-IV [17] (у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень із державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 26 листопада 2015 р. № 835-VIII [18]). Отже, приватні підприємці, що займаються сільськогосподарським виробництвом, належать до складу сільськогосподарських товаровиробників та можуть виробляти біопаливо.

Для з'ясування сутності категорії «правове регулювання» звернемося до відповідних надбань теорії права. Так, як стверджував С.С. Алексєєв, правове регулювання – це здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних приписів та ін.) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони, розвитку відповідно до суспільних потреб [19, с. 209]. На переконання М.В. Цвіка та О.В. Петришина, правовим регулюванням є здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин із метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [20, с. 207, 208].

Також правове регулювання констатують як (а) здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток [21, с. 488]; (б) вплив норм права та інших спеціально-юридичних засобів на поведінку людей та на суспільні відносини з метою їх впорядкування і прогресивного розвитку [22, с. 457]; (в) один із основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх впорядкування в інтересах людини, суспільства, держави [23, с. 692].

Отже, як вбачається, правовим регулюванням є певне упорядкування тих чи інших суспільних відносин, вплив держави на них та відповідних суб'єктів. Правове регулювання надає суспільним відносинам «стрункості», вводить їх (у вигляді правовідносин) до відповідної правової системи. Таким правовим

впливом досягається бажаний для держави результат. Звідси обґрунтовано стверджується в юридичній літературі, що специфічною властивістю правового регулювання є його забезпеченість державою. Вона уповноважує органи публічної влади на створення нормативно-правових актів та інших формальних джерел права, здійснення їхнього постійного оновлення та однакового застосування, установлення санкцій за їх невиконання, забезпечення їхньої охорони засобами примушування тощо [24, с. 135].

В аграрно-правових дослідженнях вже зверталася увага на сутність правового регулювання окремих видів аграрних відносин. Так, наприклад, Т.В. Курман було запропоновано поняття правового регулювання господарської діяльності державних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств [25, с. 34], а Ю.М. Рудь – правового регулювання енергозбереження у сільському господарстві [4, с. 20].

Висновки. У якості висновків здійсненого аналізу можна стверджувати, що категорію «правове регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками» слід констатувати як здійснюваний за допомогою правових засобів вплив на відносини у сфері виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств та фізичних осіб-підприємців, що займаються сільськогосподарським виробництвом, щодо вироблення останніми біологічно відновлювальної сировини (біомаси) для виготовлення твердого, рідкого та газового палива з метою їх упорядкування.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямі порушених проблем може бути використання отриманих результатів у майбутніх дослідженнях, а також характеристика особливостей правового регулювання виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками різних видів біопалива.

Література:

1. Григор'єва Х.А. Правове становище сільськогосподарських переробних кооперативів як суб'єктів біоенергетичного виробництва / Х.А. Григор'єва // Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних праввідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: матер. «круглого столу» (м. Харків, 5 грудня 2014 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – Х., 2014. – С. 220-222.
2. Пастух А.В. Поняття «біомаса» за законодавством України в контексті використання сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива / А.В. Пастух // Юридична наука та практика у третьому тисячолітті: зб. матер. міжнар. наук. конф. (м. Кошице, Словацька Республіка, 27–28 лютого 2015 р.). – Кошице: факультет права ун-ту Павла Йозефа Шафарика, 2015. – С. 63–65.
3. Пастух А.В. Правові проблеми створення в Україні енергетичних кооперативів, що здійснюють вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива / А.В. Пастух // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Випуск 1. – Том 2. – С. 117–119.
4. Рудь Ю.М. Правове регулювання енергозбереження у сільському господарстві України: дис. на здоб. ... канд. юрид. наук / Юлія Михайлівна Рудь. – К., 2015. – 193 с.
5. Савіна С.С. Проблеми і перспективи розвитку виробництва біопалива в Україні / С.С. Савіна // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – №1 (48). – С. 166–171.
6. Кузьміна М.М. Розвиток біоенергетики в Україні та в світі / М.М. Кузьміна // Юрист України. – 2013. – № 4. – С. 79–84.
7. Пастух А.В. До питання про об'єкти праввідносин щодо вирощування та перероблення сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива / А.В. Пастух // Держава і право. Юридичні

- і політичні науки: зб. наук. пр. / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2015. – Вип. 68. – С. 346–360.
8. Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12. – Ст. 94.
  9. Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 41–42. – Ст. 2024.
  10. Нечаев В.И. Организация производства и предпринимательской деятельности в АПК: учеб. / В.И. Нечаев, П.Ф. Парамонов. – Краснодар: КубГАУ, 2007. – 466 с.
  11. Українська сільськогосподарська енциклопедія / відп. ред. В.Ф. Пересипкін. – К.: Головна редакція УРЕ, 1970 – Т. 1 : АБЕ – ЗАР. – 1970. – 488 с.
  12. Єрмоленко В.М. Категорія «сільськогосподарська діяльність» в аграрному праві / В.М. Єрмоленко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 4. – С. 124–127.
  13. Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52.
  14. Гасцька-Колотило Я.З. Аграрне право України: навч. посіб. / Я.З. Гасцька-Колотило, Н.В. Ільків. – К.: Істина, 2008. – 184 с.
  15. Покальчук М.Ю. До питання про визначення поняття «сільськогосподарське підприємство» / М.Ю. Покальчук // Юридична осінь 2015 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. всеукр. конф. молодих учених (м. Харків, 11 лист. 2015 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 175–177.
  16. Бобкова А.Г. Аграрне право: конспект лекцій в схемах / А.Г. Бобкова, Ю.М. Павлюченко. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – 244 с.
  17. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
  18. Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 2. – Ст. 17.
  19. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М.: БЕК, 1995. – 320 с.
  20. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2009. – 584 с.
  21. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. / О.Ф. Скаун. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
  22. Большая юридическая энциклопедия. – М.: Эксмо, 2008. – 688 с.
  23. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: Юридична думка, 2007. – 992 с.
  24. Теорія держави і права: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.
  25. Курман Т.В. Правовое обеспечение хозяйственной деятельности государственных специализированных сельскохозяйственных предприятий: моногр. / Т.В. Курман. – Х.: СПД-ФЛ Чальцев А.В., 2007. – 208 с.

Оболенская С. А. О понятии правового регулирования производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями

Аннотация. Статья посвящена исследованию категории «правовое регулирование производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями». Она сконструирована вследствие анализа таких понятий, как биотопливо и биомасса, производство биотоплива, сельскохозяйственный товаропроизводитель, правовое регулирование.

Ключевые слова: биотопливо, биомасса, производство биотоплива, сельскохозяйственный товаропроизводитель, правовое регулирование.

Obolyenska S. On the concept of legal regulation of biofuel production agricultural producers

Summary. The article investigates the category of “legal regulation of biofuel production agricultural producers”. It is designed as a result of analysis of concepts such as biofuels and biomass, biofuels, agricultural producer, legal regulation.

Key words: biofuels, biomass, biofuels, agricultural producer, legal regulation.